

Mai 2018

Temaplan for landbruk i Hordaland 2018-2022

Høyringsrapport

OM RAPPORTEN

Ansvarleg avdeling/eining: Regional avdelinga/Seksjon for nærings- og lokalsamfunnsutvikling
Kontaktinformasjon/ e-post: heilars@hfk.no
Dato/ev. versjonsnr. 14.05.2018

INNHALD

INNLEIING	1
OPPSUMMERING AV INNSPEL – DISKUSJON	1
Sauehald	1
Bruksstruktur	1
Jordvern	1
Beite	1
Landbruksutdanning for vaksne	1
Støttespelarar	1
INGEN VESENTLEGE INNVENDINGAR MOT TEMAPLANEN	1
HØYRING	1
VURDERING AV ENKELTINNSPEL	1
Innspeil frå kommunane	1
Organisasjonar	1
Andre interesserte	1

Innleiing

Temaplan for landbruk i Hordaland 2018-2022 skal bidra til å sikre ei berekraftig vidareutvikling av landbruket i Hordaland. Kommunar, organisasjonar og andre interesserte blei gjennom høyringsprosessen invitert til å gje innspel før endeleg politisk handsaming av temaplanen.

Det er sett tre hovudmål for temaplanen: styrkje lønsemda i Hordalandslandbruket, auke produksjonen på lokale ressursar og betre rekrutteringa til landbruket.

Planen har innsatsområde knytt til fire tema:

- Areal og ressursgrunnlag
- Auka lønsemd i noverande produksjonar
- Kompetanse og rekruttering
- Drivarar for endring, inkludert klimatilpassing

Høyring

Temaplanen er ikkje ein regionalplan etter plan- og bygingsloven. Regional planstrategi stadfestar at «Temaplanar vil ha varierende grad av ekstern medverknad og dette må fastsetjast i oppstartssaka». I oppstartssaka for «Temaplan or landbruk i Hordaland 2018-2022» (PS 197/2017) blei det vedteke at ekstern medverknad skulle sikrast gjennom samrådsgruppa og dialogmøte. Fylkestinget vedtok den 7.mars 2018 i PS 20/2018 at «Temaplanen for landbruk vert sendt ut på høyring». Fylkesrådmannen stadfesta i fylkestinget den 7.mars at fylkestinget skulle få temaplanen til ny handsaming i juni 2018. Høyringsprosessen blei planlagt slik at saka skulle vere klar til junimøtet for fylkestinget.

Den 16.mars blei det oppretta høyringsside for temaplanen på hordaland.no. Alle kommunane i Hordaland fekk invitasjon om å kome med høyringsinnspel same dag. Høyringa blei òg annonsert i Bergens Tidende og i regionavisene (Hardanger Folkeblad, Hordaland, Kvinnheringen, Nordhordland).

Høyringsfrist blei satt til 1.mai. Denne fristen gav ein høyringsperiode på 46 dagar av dei var 28 arbeidsdagar. Forvaltningslova seier ikkje noko konkret om lengde på fristar anna enn at det skal vere «rimeleg frist». I eit svar frå departementet på spørsmål om frist er det brukt denne formuleringa: «Etter forvaltningsloven § 16 (med tilhørende forskrifter) kan det settes frister i f.m. med varsling og behandling av en forvaltnings sakssak. Vanligvis anses tre uker å være en rimelig frist, men konkrete forhold i den enkelte sak kan tilsi en annen frist. Frister som er kortere enn tre uker vil vel normalt ikke bli ansett som forsvarlige.»

Ingen vesentlege innvendingar mot temaplanen

Innspela til temaplanen er gjennomgåande positive og det vert sett på som positivt at Hordaland fylkeskommune har laga Temaplan for landbruk. Landbruk er eit stort tema og ei kompleks næring som omfattar mange problemstillingar. Alle tema som er spela inn er jamt over dekkja i temaplanen. Det er nokre spørsmål knytt til bakgrunn for Temaplan for landbruk og gjennomføring av Temaplan for landbruk som er nå er blitt svarta tydeligare ut. Detaljnivået i nokre av innspela er høgare enn i Temaplan for landbruk. I arbeidet med Temaplanen har det vore eit mål, så langt det lar seg gjere, å halde seg på eit overordna nivå for å hindre at dokumentet blir for omfangsrikt.

Oppsummering av innspel – diskusjon

Innspela som er kome inn dekkjer mange ulike delar av landbruket. Likevel er det nokre tema som går igjen i høyringsinnspela. Desse tema vert diskutert i denne delen. Tema som går igjen i høyringsinnspela er sauehald, bruksstruktur, jordvern, landbruksutdanning for vaksne og rolla til støttespelarane som landbrukskontor og landbruksrådgivingstenesta. Det faglege innhaldet og detaljnivået i innspela høgt.

SAUEHALD

Fleire innspel peiker på utfordringa knytt til reduksjon i lønsemda som har råka sauebruka i fylket. Temaplanen seier at Nortura meiner at det ikkje er rom for auke i produksjon av sau fram mot 2025. I denne situasjonen er det fleire høyringsinnspel som peiker på at det bør bli satt inn større ressursar på produktutvikling av lam og sauekjøt. Tiltak for å auka verdiskaping i verdikjeda for sau vil vere naturleg å knyte til auka forbruk av sau og lammekjøt. Her er det stort rom for innovasjon, både når det gjeld produktutvikling og styrka marknadsføring. Arbeid med å utvikle spesialiserte kjøtprodukt basert på ulike

eigenskaper hos ulike saueraser er allereie i gang. Forslag til reduksjon i produksjonen går òg igjen i innspela. Eit forslag nemner at avlsarbeidet må endrast slik at det vert mindre vanleg for ei søye å få meir enn to lam.

Innovasjon Norge sin rolle og viktigheita av at sauebruk får rom til å fornye og modernisere driftsbygningane sine blir òg nemnt i fleire av innspela. Innovasjon Norge vel, sjølv om det i dag er overproduksjon av sau, å halde fram med å gje støtte til investeringar på sau, mellom anna fordi Hordaland heng etter i moderniseringa av produksjonane samanlikna med resten av landet. Fleire innspel peiker på at det er viktig for landbruket i Hordaland å ta vare på dei mindre bruka og at det er viktig at sauehald med færre enn 100 vinterfora dyr òg får tilskot til fornying/nybygg av driftsbygningar.

Ull er eit av produkta frå sauenæringa. Ull har dei siste 50 åra vore lite lønsamt. Nyhendeoppslag dei siste par åra om problemet med plastavfall på vidvanke, kan i dei komande åra gje eit auka fokus på å kutte i bruk av plast. Ull er eit naturprodukt som vert brote ned i naturen. Det store mogelegheiter for forskning og utvikling innan nytting av ull.

Auka lønsemd er eit mål i temaplanen. Eit av innsatsområda er «Stimulere til auka verdiskaping i verdikjeda for frukt og bær, og auke i berekraftig produksjon av mjølk og kjøt.». Ein berekraftig produksjon skal òg vere lønsam. Gjennom dialog med næringa og andre relevante aktørar kan det bli satt i gang tiltak og utviklingsprosjekt som kan bidra til å auke lønsemda for sauenæringa i Hordaland.

BRUKSSTRUKTUR

Hordalandsbonden driv med mangesysleri og har gardar som står på mange bein. I Hordaland er kombinasjonsbruk der jobben som bonde blir kombinert med anna lønna arbeid vanleg. Det er òg fleire bruk som driv fleirproduksjon – ulike produksjonar på same bruket. Dei mange små bruka som vert drive etter ulike modellar skapar ein variert bruksstruktur og hindrar monokultur. For å oppretthalde ein variert bruksstruktur i alle deler av Hordaland bør det leggjast til rette for tiltak som kan halda oppe mjølkeproduksjonen og sauehaldet i mindre einingar.

Temaplanen skal bidra til å auke produksjon på lokal ressursar, då må dei mange små bruka vere i drift og den varierte bruksstrukturen må bli oppretthaldt.

JORDVERN

Jordvern og gode arealressursar blir framheva i fleire av innspela. Nokon meiner målet i Temaplanen om å ikkje omdisponere meir enn 240 dekar dyrka jord til andre føremål enn landbruk er for ambisiøst. Andre meiner det for defensivt og etterlyser ein null visjon for nedbygging av jordbruksland (dyrka/dyrkbar mark og beiter).

Behovet for å etablere tilsvarande mengde jordbruksjord om jordbruksareal blir omdisponert blir nemnt av fleire. Når nedbygging av jordbruksareal er nødvendig, bør det leggjast til rette for erstatningsareal. Nydyrka jord ikkje har same kvalitet/produktivitet, men dette kan kompenseras med eit høgare høvestal enn 1:1. Det blir òg peika på restriksjonane for bygging på landbruksjord bør vere så strenge at utbyggar ikkje vil sjå lønsemd i å bygge på landbruksjord. Skal jordflytting vera eit alternativ, bør det vera klare planar for kor og korleis dette kan gjerast. Planane må omfatta kvalitetssikring og finansiering av tiltaket. Matjorda må flyttast av kyndige folk, slik at den ikkje vert øydelagd, eller hamnar i det nedste laget når ein skal etablere ny dyrkamark. Jordlova § 9. seier at Dyrka jord må ikkje brukast til føremål som ikkje tek sikte på jordbruksproduksjon. Same paragrafen seier vidare at departementet kan i særlege høve gi dispensasjon dersom det etter ei samla vurdering av tilhøva finn at jordbruksinteressene bør vika. Ved avgjerd skal det mellom anna takast omsyn til godkjende planar etter plan- og bygningslova. Det kan krevjast lagt fram alternative løysingar. Forskrift om nydyrking §4 seier at nydyrking berre kan skje etter plan godkjent av kommunen. I kommunane sitt viktigaste planverktøy, kommuneplan – bindande arealplan, skal eigna erstatningsareal og areal for nydyrking leggjast ut.

Oppdyrking av myrjord er spelt inn. Forslag om endring i reglane om nydyrking med forbod mot nydyrking av myrjord vart sendt på høyring av Landbruks- og matdepartementet i 2017. Fråsegn vart handsama av fylkesutvalet i møtet den 20.09.2017 (PS 222/2017). Det vart fatta følgande vedtak:

1. Hordaland fylkeskommune er positiv til eit forbod mot nydyrking av djup myr, som eit klimapolitisk tiltak. For grunn myr skal løyve vurderast i kvart enkelt tilfelle. Forbodet vil medverke til å nå måla i klimaplan for Hordaland og dei globale klimamåla.

2. Hordaland er eitt av fylka som kan verte berørt av eit forbod mot nydyrking av myr. Eit absolutt forbod mot nydyrking av myr kan vere negativt for bruka i Hordaland som generelt er små i areal. Høve til å skaffe seg tilleggsjord ved nydyrking kan vere utslagsgivande for fortsatt drift, og høve til dispensasjon i særskilte tilfelle må difor inngå i endringane i lov og forskrift.

Ein kan driva landbruk på dei grøne flekane nær byane og i tettstader. Sentrumsnær utbygging skjer ofte på dyrka jord. Dette er fruktbare område med stor verdi både som kulturlandskap og som produktive areal. Samanhengande jordbruksareal bidreg til å sikre gode driftsforhold for landbruksnæringa i planarbeidet i kommunane gjennom til dømes særleg omsyn til større samanhengande «Kjerneområde for landbruk». Det er viktig å få brakklagde areal i drift att, og ikkje tillate at desse vert omdisponerte til andre føremål. I tillegg er det viktig å unngå gjengroing og nedbygging for å oppretthalde kulturlandskapet.

I temaplanen er det forslått innsatsområde: «Vurdera kva tiltak som må gjennomførast for å redusera nedbygging av jordbruksareal i Hordaland og bidra til å realisere nasjonale jordvernmål» og «Styrke kommunane sin motivasjon for, og kompetanse om, framsynt arealplanlegging.». Innspela frå kommunane syner mange gode praksisar og måtar å handsame jordvernsspørsmåla, praksisar det går an å dele og bygge vidare på.

BEITE

På beite er dyra ute og finn mat sjølv. Det er god nytting av lokale ressursar, økonomisk gunstig for bonden og heldig for Hordaland sitt kulturlandskap om dyr finn mat sjølv. Beite er både ei samfunnsteneste som sikrar kulturlandskapet og hindrar brann i tillegg til matproduksjon. Hordaland har gode beiteområder med lite rovdyr. Etter forskrift om forvaltning av rovdyr §4 a) er det ingen nasjonale mål for ynglingar av gaupe, jerv, bjørn eller ulv i Vest-Agder, Rogaland, Hordaland og Sogn og Fjordane.

Beite treng å haldast for å vere produktivt. Strandebarm – Tørvikbygd Bondelag har eksempel på at produksjonen av beitegras/beiteplanter har blitt kraftig forbetra etter rydding av kratt, kalking og spreing av husdyrgjødsel. Giftige planter har forsvunne og beitegras har etablert seg. Ein del dyrka innmark og beite blir forringa pga jorda ikkje vert halden skikkeleg i hevd. Ein aktiv ugraskamp er viktig for å oppretthalda produksjonsvolum og kvalitet. Høymolefrø kan overleva 70-80år i jorda.

Ein del innspel peikar på at det bør stimulerast til betre utnytting av beiteressursane. Mange areal blir ekstensivt drive eller ligg unytta, noko som fører til attgroing. Tilrettelegging for betre utnytting av beiteressursane på tvers av eigedomsgrensene kan vere ei løysing. I nokre kommunar er det konflikt mellom hyttebygging og beitedrift.

Det er òg peika på at verdien av utmark må ikkje overdrivast. Beitetida i fjella avgrensar seg til nokre få månader i sommarhalvåret. Ein må som regel nytta innmarksbeite / kulturbeite i tillegg. Produksjonen i utmark (föreiningar/daa) er låg. Ein del utmark kan ikkje nyttast til beiting pga giftige planter.

Det er lagt inn ein ny boks i temaplanen for å i større grad framheve beite som tema.

LANDBRUKSUTDANNING FOR VAKSNE

Under jordbruksoppgjere 2017 blei det sett av 11 millionar til etablering og drift av ein nasjonal modell for «Vaksenagronom». I tillegg blei det sett av 2 millionar til utvikling av felles digitale løysingar. Alle tilbod som kallar seg «Vaksenagronom» må legges opplæringslova til grunn. Det betyr at tilbodet må ha eit fagleg innhald om omfattar valfrie programfag landbruk Vg2 og programfag landbruk Vg3 fordelt over to år. Etter fullført utdanning får ein yrkestittel agronom. Det er òg satt krav til organisering av undervisinga. Hordaland fylkeskommune søkte LMD og fekk innvilga 825 000kr til drift av to vaksenagronom klassar (1 Vg2 og 1 Vg3) med til saman 28 elevar på Stend vidaregåande skule skuleåret 2018/19.

Landbruket inneheld stadig meir varierte oppgåver, og kompetansetilbodet må utviklast i takt med samfunnet elles. God agronomi er eit gjennomgåande punkt innafor fleire tema. Samling og nettbasert agronom/gartnerutdanning er utdanningsformer som bør utviklast vidare. Dei som startar med landbruksdrift bør kunne skaffe seg kompetanse ved sida av eit anna yrke. Det er ynskeleg med større variasjon i kursopplegget t.d. helgesamling for nye sauehaldarar.

Indikator «Auka talet på ungdom og vaksne som tek agronom- og gartnarutdanning» og innsatsområda under tema kompetanse og rekruttering skal legge til rette for gode tiltak for å bidra til at landbruket i Hordaland får den kompetansen dei treng.

STØTTESPELARAR

Landbruksrådgiving og landbrukskontor i kommunane blir av fleire nemnt som viktige støttespelarar for å sikre god agronomi og tilpassing til klimaendringar. Satsing på kompetanse løner seg. Unge og vaksne bønder treng både opplæring og oppdatering, og alt som kan bidra til auka kompetanse er ein fordel for landbruket. For å lukkast må ein vite kva for sortar som kan nyttast, kva for tiltak mot sjukdom og skadedyr som trengst og kva for agronomiske metodar som er egna. Kompetansebygging gjennom rådgjeving og økonomiske verkemiddel kan vere avgjerande for å lukkast. Rådgjevingstenesta i landbruket blir endå viktigare i framtidslandbruket med auka klimautfordringar. Det er viktig å sikra at dei kommunale landbruksavdelingane har ressursar til å vere pådrivarar for ei god landbruksutvikling.

Sjølv om mange tek over garden i godt vaksen alder er det ynskjeleg om fleire ungdommar vel landbruksbasert utdanning. Innan landbruket er det fleire type stillingar i tillegg til bonden som har behov for nyrekruttering rådgjevingstenesta, landbrukskontora i kommunane, forskarar, lærar, administrasjon og byråkrati for å nemne nokon.

Innsatsområda under tema kompetanse og rekruttering skal legge til rette for gode tiltak for å bidra til at landbruket i Hordaland får den kompetansen dei treng. I tillegg kan innsatsområda «Støtte opp om forskning og utvikling for å få fram ny kunnskap, driftsmetodikk og digitale løysingar tilpassa produksjonar og driftstilhøve i Hordaland.» og «Stimulera til internasjonalt, næringsretta samarbeid og erfaringsutveksling mellom anna gjennom ERASMUS+.» legge grunnlag for gode utviklingsprosjekt.

Vurdering av enkeltinnspel

Høyringsinnspela er sortert etter kommunar, organisasjonar og andre interesserte. Det er kome inn 20 høyringsinnspel. Kommunane Voss, Bømlo, Sund, Samnanger, Fusa, Kvinnherad, Askøy og Kvam har sendt innspel. Bjørnefjorden landbrukskontor har utarbeid ein uttale som blei sendt til ordførarar og rådmennene i kommunane Fusa, Tysnes, Os og Samnanger. Fusa kommune slutta seg til høyringsnotatet og vedtok ei liste med tilleggspunkt. Samnanger kommune slutta seg òg til høyringsnotatet frå Bjørnefjorden landbrukskontor og vedtok ei liste med tilleggspunkt. Formannskapet i Os skulle handsame temaplanen og høyringsnotatet den 8.mai. Det er så langt ikkje kome fråsegn frå Os kommune. Bjørnefjorden landbrukskontor opplyser at Tysnes har handsama saka i utval Teknisk/Landbruk og at ein var samde i at høyringsnotatet frå Bjørnefjorden landbrukskontor var godt og at dei støttar fylkeskommunen ditt vidare arbeid med temaplanen. Saka vart sendt vidare til formannskapet. Det er ikkje kome kommentarar etter formannskapsmøtet i Tysnes kommune. Landbrukskontoret i Nordhordland, Landbruksfagrådet i Austrheim og Landbruksfagrådet i Radøy har sendt innspel. Organisasjonar som har sendt innspel er Hordaland Bondelag, Bømlo Bondelag, Os Bondelag, Strandebarm –Tørrvikbygd Bondelag, Bømlo jordvernforeining, Fikse Næringsutvikling SA, Voss naturvernlag og Dyrevernalliansen. Innspel frå andre interesserte har kome frå Gundhild F Grindheim og Gerd Lithun.

Høyringssinnspela er presentert i tabellane under. Innspelet frå ein aktør er presentert samla, men delt opp og kategorisert etter tema. Ordlyden i innspelet er i stor grad presentert slik det er sendt inn til Hordaland fylkeskommune. I den siste kolona står merknadar og kommentarar på korleis dei ulike innspela er handsama.

INNSPEL FRÅ KOMMUNANE

Voss kommune

Fråsegn ved: Voss kommunestyre

Tema	Innspel	Merknad/Oppfølging
Jordvern	Nasjonal kvote for nedbygging av dyrka jord er 4.000 da. Hordaland sin kvote for nedbygging av dyrka jord er sett til 140 da. Dette er 3,5 % av landskvoten. Skal denne	Innspelet kan inngå i innsatsområde: «Vurdera kva tiltak som må gjennomførast for å redusera nedbygging av jordbruksareal i Hordaland og

	<p>kvoten få nokon verknad for kommunane, må han ytterlegare delast opp slik at kvar kommune får sin pott og kommunane vert pålagde å føra rekneskap undervegs i året.</p>	<p>bidra til å realisere nasjonale jordvernmål» i temaplanen.</p>
Jordvern	<p>Når nedbygging av jordbruksareal er nødvendig, skal det alltid tilretteleggjast for erstatningsareal. I kommunane sitt viktigaste planverktøy, kommuneplan – bindande arealplan, skal eigna erstatningsareal leggjast ut. Konkret bør planen råda kommunane til å innføra same prinsipp som er innført på Voss: «Kommunen skal oppretthalda eit sterkt vern av produktive landbruksareal. Ved nedbygging av matjord skal all jord takast vare på, og det skal planleggast eit erstatningsareal i same plan som initierer nybygging». Dette bør inn som eit innsatspunkt og ein kan få på plass eit nytt kulepunkt side 12: «Utarbeide ei tilråding for føresetnader og kriterier som bør vere oppfylt for å kunne omdisponere landbruksareal til andre føremål, jf krav om at godkjent plan for erstatningsareal må vera på plass.». Det viktigaste er uansett at jordbruksareal ikkje vert nedbygd, sidan flytting av jord og erstatningsareal er ei naudløysing som er problematisk i høve til jordbiologien, men likevel betre enn ingen tiltak.</p>	<p>Innspelet kan inngå i innsatsområde: «Vurdera kva tiltak som må gjennomførast for å redusera nedbygging av jordbruksareal i Hordaland og bidra til å realisere nasjonale jordvernmål» i temaplanen.</p>
Importvern	<p>Landbruket er ein sektor som er sterkt politisk styrt sentralt. Av den grunn er det naturleg å kommentera importvernet/tilskotsbruken sin verdi i temaplan som føresetnad for framtidig landbruk i Hordaland.</p>	<p>Eit avsnitt om den norske landbruksmodellen er inkludert i temaplanen.</p>
Økonomien i jordbruket	<p>Jordbruksoppgjæret er det avgjerande for økonomien til jordbruksnæringa. Difor bør planen vera klar på følgjande: I jordbruksforhandlingane må det koma klarare fram kva eigenverdi og nytteverdi landbruket har for andre næringar. Kulturlandskap samt produksjon av kortreist mat er avgjerande for at me skal ha eit berekraftig reiseliv i framtida.</p>	<p>Auke i talet på landbruksverksemder er inkludert som indikator under tema Auka lønsemd i nåverande produksjonar i temaplanen. I tillegg har temaplanen innsatsområdet «Stimulere til auka verdiskaping i verdikjeda for frukt og bær, og auke i berekraftig produksjon av mjølk og kjøt.»</p>

	<p>Landbruket på Voss og i Hardanger bør få auka overføringar for å løysa desse oppgåvene for samfunnet. Vidare ønskjer me at planen har ein strategi for å halde oppe dei tradisjonelle små og mellomstore vestlandsbruka. Dette ønskjer me inn som innsatsområde i planen. Bakteppet for vår merknad er at Hordalandsjordbruket tapar i høve til andre regionar. Det skjer i dag ei flytting av jordbruksproduksjon til dei «beste» jordbruksområda i landet, medan bruk vert lagt ned i vårt fylke. Frå 2002 og fram til 2017 har produksjonen av kjøtt auka med rundt 50% i fylka Rogaland, Hedmark og Nord-Trøndelag. I Hordaland har derimot produksjonen av kjøtt vorte redusert med 10% i same tidsrommet, og fylket vårt er dermed eit av fylka med svakast utvikling. (kjelde: Landbruksdirektoratet) Dette uroar oss sterkt, sidan me veit at trass i ein utfordrande topografi, så ligg det særst godt til rette for kvalitetsproduksjon i Hordaland, med god tilgang på friske fjellbeite og grøderikt jordsmonn.</p>	
Auka lønsemd i noverande produksjonar	<p>Planen må oppdaterast på marknadssituasjonen. Med unntak av frukt, sider og grønt stangar ein pr. april 2018 i taket på mjølk og kjøtt.</p>	Eit avsnitt om den norske landbruksmodellen er inkludert i temaplanen.
Skog	<p>Når no Fylkesmannen i Hordaland trekkjer seg ut som aktør på skogsvegbygging, er det svært ynskjeleg at Hordaland Fylkeskommune overtek denne rolla.</p>	Det er lagt inn ein kommentar om oppgåvefordeling i temaplanen.
Klima og bioøkonomi	<p>Endra driftsforhold pga klimaendringane er godt omtalt i planen. Voss kommune ønskjer her at ein er endå meir konkret med tanke på dei utfordringane me står overfor. Voss kommune ønskjer difor at det i planen vert vist til gode tiltak for å tilpassa seg klimaendringane og for å gjera ein klimainnsats. Og i eit klimarekneskap for landbruket er det viktig å få ned utsleppa. Men samstundes har jordbruket unike mogelegheiter til å ta hand om klimagassar, og såleis bidra</p>	<p>Klimatilpassingar inngår i innsatsområdet «Støtte opp om forskning og utvikling for å få fram ny kunnskap, driftsmetodikk og digitale løysingar tilpassa produksjonar og driftstilhøve i Hordaland.» i temaplanen.</p> <p>Betring av klimarekneskapet inngår i innsatsområdet «Bidra til å redusera klimagassutslepp frå landbruket i Hordaland ved å støtte opp om landbruket sitt mål om å bli fossilfri innan 2030 og legge til rette for klimavenleg og</p>

	positivt. Gjennom fotosyntesen vert det fanga CO ₂ , som så kan lagrast i matjorda. Dette føreset at ein set jorda og mikrolivet der i stand til å gjera denne jobben, noko ein vil søkja å greia ut i Voss Kommune sitt prosjekt med karbonlagring i jord. Om dette kan dokumenterast og føra til driftstilpassingar i jordbruket, kan dei positive mogelegheitene i klimakampen vera store.	miljøvenleg gjødselhandtering.» i temaplanen.
Klima og bioøkonomi	Voss kommune vil peika på følgjande tiltak: Karbonlagring gjennom jordforbetring, jf Voss kommune sin klima- og energiplan Betre rutinar for avrenning og gjødsling, jf Voss kommune sin klima- og energiplan Biogass, jf Voss kommune sin klima- og energiplan Auka innsats for grøfting	Takast til orientering.
Generelt	Framlegg til andre endringar: S 5, linje 11, og i andre strekpunkt i første kolonne på side 6: « ... auka produksjon og verdiskaping på lokale ressursar»	Takast til orientering.
Generelt	Endring/tillegg i tredje kulepunkt side 22: «Stimulere til auka verdiskaping i verdikjeda for fukt og bær, og for landbruksprodukt generelt, og auke berekraftig»	Forslag til endring er lagt inn i temaplanen.

Landbrukskontora i Nordhordland, Landbruksfagrådet i Austrheim og Landbruksfagrådet i Radøy

Fråsegn ved: På vegne av landbrukskontora i Nordhordland landbrukssjef Kjartan Nyhammer

Tema	Innspel	Merknad/Oppfølging
Generelt	Utkast til temaplan peikar på mange aktuelle og kjende problemstillingar i landbruket – nedbygging, låge avlingar, høg andel leigejord, låg kvotefylling, låg lønnsemd, overproduksjon av sauekjøt, låg rekruttering/høg gjennomsnittsalder, auka nedbørsmengder osv. Vidare peikar temaplanen på tre mål : styrka lønnsemda, auka produksjonen på lokale ressursar og betre rekrutteringa til landbruket.	Takast til orientering.
Gjennomføring av temaplanen	Det er fornuftige mål som krev mange tiltak. Når det gjeld tiltak for å nå måla meiner me temaplanen er svært mangelfull. Det står heilt ope når ein har lest planen. Det	Gjennomføring og finansiering av Temaplanen vert kommentert. Setninga «Konkret gjennomføring av temaplanen skjer gjennom utviklingsprosjekt.

	<p>framgår kven Hordaland Fylkeskommune søker samarbeid med for å nå måla. Er det då meininga at desse aktørane kan søkje Fylkeskommune/Fylkesmannen om midler til prosjekt dei meiner er tiltak for å nå måla ? I så fall må dette kome tydelegare fram i temaplanen.</p>	<p>Utviklingsprosjekta skal bidra til å måla i temaplanen og bør vere knytt til innsatsområda i temaplanen.» er lagt til i temaplanen.</p>
Bruk av eksemplar	<p>Det vert trekt opp fleire tema i planen. For å gjere temaplanen meir inspirerende kunne det vore trekt fram gode døme/tips i boksar.</p>	<p>Takast til orientering.</p>
Forslag til tiltak	<p>Eit tiltak for å nå måla i planen kan vere eit årleg samrådsmøte mellom aktørane som Hordaland Fylkeskommunen arrangerer. Der faglag, FMLA, kommunane, samvirkeorganisasjonane kjem med nytt om kva som rører seg innan deira organisasjon og kva dei gjer / kva som skulle vore gjort for å nå måla.</p>	<p>Forslaget er notert og vil bli vurdert som eit tiltak for gjennomføring av temaplanen.</p>
Areal og ressursgrunnlag / Myr	<p>Ei særskilt alvorleg sak for landbruket i ytre delar av Hordaland er forbodet mot nydyrking av myr. Over 50 % av dyrkingsreserven i Nordhordland er myrjord. Dei som ynskjer å utvide arealgrunnlaget sitt og produsere mjølk/kjøtt på ein lokal grasressurs vert forhindra frå dette med dette forbodet. Skal dei auke produksjonsvolumet på garden må dei kjøpe inn grovfôr frå andre kantar av landet eller utlandet evt auke kraftfôrandelen i rasjonen.</p>	<p>Forslag om endring i reglane om nydyrking med forbod mot nydyrking av myrjord vart sendt på høyring av Landbruks- og matdepartementet i 2017. Fråsegn vart handsama av fylkesutvalet i møtet den 20.09.2017 (PS 222/2017). Det vart fatta følgjande vedtak: 1.Hordaland fylkeskommune er positiv til eit forbod mot nydyrking av djup myr, som eit klimapolitisk tiltak. For grunn myr skal løyve vurderast i kvart enkelt tilfelle. Forbodet vil medverke til å nå måla i klimaplan for Hordaland og dei globale klimamåla 2.Hordaland er eitt av fylka som kan verte berørt av eit forbod mot nydyrking av myr. Eit absolutt forbod mot nydyrking av myr kan vere negativt for bruka i Hordaland som generelt er små i areal. Høve til å skaffe seg tilleggsgjord ved nydyrking kan vere utslagsgivande for fortsatt drift, og høve til dispensasjon i særskilte tilfelle må difor inngå i endringane i lov og forskrift.</p>
Klimaendringar	<p>Utfordringane knytta til nedbør er voksande i tråd med aukande nedbørsmengder. Denne</p>	<p>Klimatilpassingar inngår i innsatsområdet «Støtte opp om forskning og utvikling for å få fram</p>

	utfordringa er så stor at den burde kome sterkare fram i planen og vere tydeleg på at mykje av dei offentlege prosjektmidlane (RULL mm) vil gå til avbøtande tiltak.	ny kunnskap, driftsmetodikk og digitale løysingar tilpassa produksjonar og driftstilhøve i Hordaland.» i temaplanen.
Kompetanse – utdanning vaksne	Når det gjeld kompetanseheving må kapasiteten innan agronomutdanning for vaksne aukast. Det er eit veldig populært tilbod som me ser inspirerer elevane veldig til innsats heime på eigen gard. Men me høyrer stadig om dei som ikkje får plass. Truleg passer dette tilbodet for mange. Foreldregenerasjonen er ofte for ung til å gje frå seg garden når neste generasjon er klar for arbeidslivet. Difor tek mange unge ei anna utdanning og har eit anna yrke fram til dei skal overta gardsdrifta.	Sjå diskusjon over om landbruksutdanning for vaksne i dette dokumentet.
Generelt	Ein plan som peikar på kjende utfordringar, men som er lite konkret når det gjeld tiltak for å nå opplagte mål. Temaplanen må gjerast meir konkret og inspirerande for ikkje å verta eit interndokument for Hordaland Fylkeskommune.	Takast til orientering.

Bømlo kommune

Fråsegn ved: Formannskapet

Tema	Innspel	Merknad/Oppfølging
Vedtak generelt	1. Bømlo kommune ser positivt på at Hordaland Fylkeskommune har laga temaplan for landbruket i Hordaland. Bømlo kommune sluttar seg til dei tre hovudmåla i planen om styrka lønnsemd i Hordalandslandbruket, auka produksjon på lokale ressursar og betre rekrutteringa til landbruket.	Takast til orientering.
Vedtak bruksstruktur	2. For å oppretta ein variert bruksstruktur i alle deler av Hordaland må det leggjast til rette for tiltak som kan halda oppe mjølkeproduksjonen og sauehaldet. Her er det viktig at Innovasjon Norge gir tilskot og lån til bønder i Hordaland som ynskjer å drive mjølkeproduksjon og sauehaldet vidare i mindre einingar.	Sjå diskusjon om bruksstruktur i dette dokumentet.

Vedtak jordvern	3. Bømlo kommune merker seg at Temaplanen har mål om at årleg nedbygging av jordbruksareal i heile Hordaland må reduserast frå 560 daa til 240 daa. Dette er viktig målsetjing som kommunen vil legge til grunn i arbeidet med ny kommuneplan.	Takast til orientering.
Leigejord	Bømlo kommune meiner at kortsiktige leigeavtalar går utover satsings på grøfting og anna kvalitetsforbetring av jorda. Dette er tilhøve kommunane òg ha fokus på.	Kjem inn under innsatsområdet «Utvikle kommunane si rolle som rettleiar for utvikling av formelt gode og langsiktige leigeavtalar.» i temaplanen.
Jordvern	Bømlo kommune sluttar seg til at kommunane bør etablera langsiktige prinsipp for arealbruken i samfunnsdelen til kommuneplanen. I ny arealdel til kommuneplanen ynskjer Bømlo å ta omsyn til målet i Temaplanen om å redusere nedbygging av jordbruksareal i heile Hordaland til 240 daa årleg.	Takast til orientering.
Mjølkeproduksjon/bruksstruktur	For å sikra produksjon på lokale ressursar må det leggast til rette for mjølkeproduksjon i mindre einingar. Her er det viktig at Innovasjon Norge gjer tilskot til mjølkeproduksjon i mindre einingar.	Sjå diskusjon om bruksstruktur i dette dokumentet.
Sauehald	Planen seier at Nortura meiner at det ikkje er rom for auke i produksjon av sau fram mot 2025. I denne situasjonen bør det setjast inn større ressursar på produktutvikling av lam og sauekjøt.	Sjå diskusjon av sauehald i dette dokumentet.
Rekruttering/kompetanse	Landbruket inneheld stadig meir varierte oppgåver, og kompetansetilbodet må utviklast i takt med samfunnet elles.	Sjå overordna diskusjon av landbruksutdanning for vaksne i dette dokumentet.
Rekruttering/kompetanse	Samling og nettbasert agronom/gartnerutdanning er utdanningsformer som bør utviklast vidare. Dei som startar med landbruksdrift bør kunne skaffe seg kompetanse ved sida av eit anna yrke. Det er ynskeleg med større variasjon i kursopplegget t.d. helgesamling for nye saushaldarar.	Sjå diskusjon av landbruksutdanning for vaksne i dette dokumentet.

Kvinnherad kommune

Fråsegn ved: Kommunestyret

Tema	Innspel	Merknad/Oppfølging
Vedtak generelt	Kvinnherad kommunestyre ser positivt på at det vert utarbeidd ein temaplan for landbruket i Hordaland. Landbruket er ein svært viktig næring for kommunen. Kommunen har starta arbeidet med å lage landbruksplan. Temaplanen vil gje eit nyttig grunnlag for dette arbeidet.	Takast til orientering.
Vedtak jordvern	Det er positivt at planen sett fokus på jordvern , landbruket sitt betydning for verdiskaping og rolle i samband med eit grønt skifte. Det er nyttig for kommunen å få eit oversyn over utvikling fordelt på kommunane.	Takast til orientering.
Vedtak arealressurs	Vi ønskjer at det og kjem fram i planen kor mykje areal som er godkjend nydyrka i perioden i dei ulike kommunane.	Tall for nydyrking er lagt inn i temaplanen.
Vedtak beitenæring	Planen må ta opp beitenæringa som tema. Kva beiting tilfører og utfordringar der t.d. hyttebygging fortrengjer beitedrift.	Sjå diskusjon om beite i dette dokumentet.
Vedtak geitehald	Temaplanen bør og omtala geit som ein del av smådyrhuslaldet i Hordaland. Tradisjonane er lange for produksjon av ost og er det eit potensiale i auka bruk av kjejkjøt. Geitehald er kulturlandskapspleie og ei satsing i tråd med Regional matstrategi med særleg fokus på lokal matproduksjon og opplevingsbasert reiseliv.	Geitehald er lagt inn på sida om saueneæring i temaplanen.
Vedtak landbrukskontor	Det er viktig for utviklinga i jordbruket å oppretthalda gode landbrukskontor i kommunane. Kvinnherad kommune er eit godt døme på dette.	Sjå diskusjon om støttespelarar i dette dokumentet.

Sund kommune

Fråsegn ved: Landbruksnemda

Tema	Innspel	Merknad/Oppfølging
Generelt	Sund kommune er positive til at fylkeskommunen har laga ein temaplan for landbruk som viser kva utfordringar og kva utviklingspotensiale landbruksnæringa i Hordaland har.	Takast til orientering.

Generelt	Sund kommune kunne gjerne sett at tiltak innanfor dei ulike innsatsområda kunne vore meir konkretiserte, men vonar at samspelet med andre aktørar – også kommunane – gjer at ein lukkast med målretta arbeid.	Dette blir diskutert på siste side i temaplanen under «Gjennomføring og finansiering».
Sauehald	Sund kommune ynskjer å peike på den utfordringa knytt til lønsemd som sauebruka no står oppe i. Det er ynskjeleg at Hordaland fylkeskommune vurderer direkte innsats for å medverka til auka forbruk av lamme- og sauekjøt.	Sjå diskusjon om sauehald i dette dokumentet.
Rekruttering	I høve til rekruttering meiner Sund kommune at talet på landbruksverksemdar i drift er ein viktig indikator – og vil be om at utviklinga her vert vurdert på line med andre indikatorar.	Auke i talet på landbruksverksemdar er lagt inn som indikator under temaet «auka lønsemd i noverande produksjonar» i temaplanen.
Rapportering	Sund kommune vonar at fylkeskommunen vil rapportera på dei indikatorane som vert vedtekne og at slike rapportar vert formidla til kommunane. Rapportane vil kunne vera ein del av grunnlaget for prioriteringsdrøftingane opp mot kommunale landbruksplanar.	Det vil bli rapport på gjennomføring av temaplanen til fylkesutvalet gjennom referatsaker. Dette er offentlege dokument.

Bjørnefjorden landbrukskontor – Fusa, tysnes, Os og Samnanger kommune

Fråsegn ved: Landbrukssjef Øystein Svalheim

Tema	Innspel	Merknad/Oppfølging
Generelt	Temaplanen verkar som eit godt arbeidsdokument for å setje agenda for fylkeskommunen sitt politiske arbeid dei neste 4 åra.	Takast til orientering.
Generelt	Bjørnefjorden landbrukskontor sakna ei skildring av kva kommunereforma kan få å seie for korleis prioriteringane må tilpassast nye kommune- (og region-) strukturar, og korleis ansvarstilhøve og arbeidsoppgåver vert fordelte mellom dei nye, samanslegne administrasjonane hos fylkeskommune og fylkesmann.	Takast til orientering.
Driveplikt	Driveplikt – Korleis skal grunneigarar som ikkje driv sjølv kunne oppfylle driveplikta viss drifta er sett ut til andre, som etter, kanskje eit langt og	Takast til orientering.

	<p>arbeidsamt liv som bonde, til slutt legg ned drifta og det ikkje er andre drivarar i rimeleg nærleik som kan overta drifta? Skal dei stimulerast til å selje til unge , nye bønder som er interessert, eller skal dei kunne sjå bort frå driveplikta og overlate garden som feriestad til etterkommarane?</p>	
Jordleigeavtalar	<p>Ein bør stimulere til fleire skriftlege jordleigeavtalar. Det er veldig mange som har lite robuste, munnlege jordleigeavtalar. Leigetakar er ofte heilt avhengig av leigejorda. Gjennomsnittleg dyrka areal for ein gard i Hordaland (som vert drive næringsmessig) er ca. 35 dekar, mens landbruksføretaket som held til på garden brukar om lag 135 dekar – altså er han, for å kunne oppretthalde drifta, avhengig av 100 dekar leigejord. Det er difor særst viktig for bøndene som leiger at vilkåra er føreseielege og langsiktige. Dette er naudsynt for at det skal vere forsvarleg og finansierbart med investeringar på leigejorda. Ei satsing for å stimulere til Skriftlege avtaler vil styrke Hordalandsjordbruket.</p>	<p>Inngår i innsatsområdet «Utvikle kommunane si rolle som rettleiar for utvikling av formelt gode og langsiktige leigeavtalar.» i temaplanen.</p>
Jordvern	<p>Jordvernet må styrkast og målet om å ikkje omdisponere meir enn 240 dekar dyrka jord til andre føremål enn landbruk er ganske ambisiøst. Det kunne gjerne vore med at der ein ikkje ser andre løysingar enn omdisponering av dyrka mark, må det finnast andre areal som kan nyttast til å etablere tilsvarande ny jordbruksjord.</p>	<p>Sjå diskusjon om jordvern i dette dokumentet.</p>
Jordvern/omdømme	<p>Sentrumsnær utbygging skjer ofte på dyrka jord. Dette må redusertast til eit minimum. Noko kan gjerast i planarbeidet i kommunane gjennom til dømes særleg omsyn til større samanhangande «Kjerneområde for landbruk». Dette er fruktbare område med stor verdi både som kulturlandskap og som produktive areal. Publikum si forståing av kva som er dyrka areal kunne og trenge og oppdaterast. Vi høyrer rett som det er at «Nei, på det stykket har det ikkje vore dyrka</p>	<p>Sjå diskusjon om jordvern i dette dokumentet.</p>

	<p>på mange år» samstundes veit vi på landbrukskontoret at arealet har vore nytta til grovfôrproduksjon. Det er ikkje berre potetar og gulerøter som tel på areal i drift. Forståinga av at gras også er eit viktig jordbruksprodukt kunne gjerne vore styrka</p>	
Grovfôr	<p>Grovfôret vert hausta både gjennom beiting og slått. Dei siste vekstsesongane har vore særst vâte. Vâren 2018 er det mange som slit med å skaffe nok grovfôr. Grovfôrproduksjonen syner kva for utfordringar vi kan vente oss som resultat av auka ârsnedbôr og ekstremvêr. Det mâ satsast pâ god agronomi, dyreavl og planteforedling for å ha eit tilpassa landbruk med høg produktivitet ogsâ i framtida. Mange enger vart sundkôrde med tung reiskap pâ vât jord i fjor og mange beiteareal vart sundtrakka. Vi treng betre drenering, tilpassa grovfôrplanter som produserer sjôlv pâ vâte somrar og gjer gras med høg fôrverdi og som held seg friske gjennom mildare vintrar enn fôr. Vi mâ nytte husdyrgjôdsla pâ ein miljôvenleg mâte som nyttar nêringsemna godt. Vi treng å ta i bruk reiskap som kan hauste grovforet pâ ein effektiv og skânsam mâte sjôlv om det er vât. Satsing pâ riktig storferase vil og kunne redusere sundtraking av og avrenning frå beite, bâte i innmark og utmark. Her har vi kanskje eit argument for å ta inn igjen gamle raser i produksjonen, særleg av storfekjôt.</p>	<p>Inngår i innsatsområdet «Støtte opp om forskning og utvikling for å få fram ny kunnskap, driftsmetodikk og digitale løysingar tilpassa produksjonar og driftstilhøve i Hordaland.» i temaplanen.</p>
Beite	<p>Det bôr stimulerast til betre utnytting av beiteressursane. Mange areal blir ekstensivt drive eller ligg unytta, noko som fører til attgroing, samstundes som bônder i nêrleiken har trong for meir fôr. Ei tilrettelegging for betre utnytting av beiteressursane, ogsâ pâ tvers av eigedomsgrensene burde vere eit innsatsområde.</p>	<p>Sjå diskusjon om beite i dette dokumentet.</p>
Bær	<p>Under overskrifta «Frukt, sider og grønt» er ikkje bær med i overskrifta. Det bôr med sidan</p>	<p>Bær er lagt inn i overskrifta. Inngår i innsatsområdet «Støtte opp om forskning og utvikling for å</p>

	<p>det vert sagt i kapitlet at «Hordaland er ein sterk region på frukt og bær» I dei fire Bjørnefjord-kommunane har det vore ein del jordbærprodusentar tidlegare, som har slutta, men dei seinare åra har vi sett mange nye satsingar på bringebær. Fornya satsing på bringebær og nye produkt, som t.d. bjørnebær hageblåbær og andre, kan vere aktuelle og ei satsing på bær verkar å vere i tida. Då må kompetanseinstitusjonar og kurstilbod vere oppdaterte, og det må satsast. Når det gjeld satsing på nye produksjonar er klimatilpassing eit nøkkelord som må vektleggjast i planlegginga til bøndene i samarbeid med rådgjevarar. Utvikling av metodar og sortar må få stor merksemd innan forskning, utvikling, rådgjeving og utdanning. God agronomi og plantehelse i eit klima i endring er avgjerande for å lukkast i framtida.</p>	<p>få fram ny kunnskap, driftsmetodikk og digitale løysingar tilpassa produksjonar og driftstilhøve i Hordaland.» i temaplanen.</p>
Frukt	<p>I Bjørnafjordområdet har vi berre eit par- tre bønder som satsar på frukt. Dette er nye satsingar innan produksjonar vi tradisjonelt har hatt lite av. Endra klima vil kunne gjere det som tidlegare ikkje var lønsamt interessant på nytt. For å lukkast må ein vite kva for sortar som kan nyttast, kva for tiltak mot sjukdom og skadedyr som trengst og kva for agronomiske metodar som er egna. Her vil truleg Landbruksrådgjevinga spele ei viktig rolle.</p>	<p>Inngår i innsatsområdet «Støtte opp om forskning og utvikling for å få fram ny kunnskap, driftsmetodikk og digitale løysingar tilpassa produksjonar og driftstilhøve i Hordaland.» i temaplanen. Sjå diskusjon om støttespelarar i dette dokumentet.</p>
Grønsaksproduksjon	<p>Det har tidlegare vore grønsaksproduksjon av ein viss storleik i området vårt. Dei siste tre-fire åra har minst to bønder starta med ny grønsaksproduksjon, ein av dei økologisk. Her er òg potensiale for auka volum og fleire produsentar. Grønsaksproduksjon er arbeidskrevjande, men kan gje større omsetning (og truleg òg inntening) per arealdel enn mange andre produksjonar. Kompetansebygging gjennom rådgjeving og økonomiske</p>	<p>Takast til orientering.</p>

	verkemidlar kan vere avgjerande for å lukkast.	
Beskytta geografisk nemning	Satsing på marknadsføring gjennom bruk av «beskytta geografisk nemning» og anna spesialitetsmarknadsføring syner seg, innan både frukt og bær og foredla produkt frå kjøt og mjølk, å kunne gje større verdiskaping per arealdel enn dei store volumproduksjonane. Dette tyder at også små gardar vil kunne ha ei økonomisk berekraftig produksjon om det satsast rett. Her er enno eit døme på trong for satsing på kompetanse og økonomiske hjelpemidlar.	Takast til orientering.
Sauehald	Næringa har i dag ei utfordring med dårleg lønsemd. Det verkar å vere større tilbod enn etterspurnad og dette gjer seg utslag i det som vert definert som overproduksjon. Om vi tar dømet sau, vert det i dag sagt at vi har overproduksjon. Spørsmålet er om løysinga er å redusere produksjonen for å få kontroll med mengda lammekjøt på lager. Om nordmenn åt eitt måltid meir med sauekjøt i året vil det auke konsumet med mellom 20 og 40%. Dette illustrerer at auka marknadssatsing, satsing på å påverke forbruksvanene, kan være vel så viktige tiltak for å motverke «overproduksjon» som det vil vere å redusere talet på lammeslakt. Her er det stort rom for innovasjon, både når det gjeld produktutvikling og styrka marknadsføring. Arbeid med å utvikle spesialiserte kjøtprodukt basert på ulike eigenskaper hos ulike sauseraser er i gang og bør kunne følgjast opp. Innovasjon Noreg vel , sjølv om det i dag er overproduksjon av sau, å halde fram med å gje støtte til investeringar på sau, mellom anna fordi Hordaland heng etter i moderniseringa av produksjonane samanlikna med resten av landet.	Sjå diskusjon om sauehald i dette dokumentet.
Ull	Eit produkt frå sauenaeringa som dei siste 50 åra har fått særskilt dårleg lønsemd er ullproduksjon. I dag er det så ille at ulla i mange tilfelle vert rekna som eit avfallsprodukt. I lys av	Sjå diskusjon om sauehald i dette dokumentet.

	<p>nyhendeoppslag dei siste par åra om problemet med plastavfall på vidvanke, vil det dei komande åra bli eit auka fokus på å kutte i bruk av plast. Dette inkluderer òg alle typar kunstfiber. Kvar gong vi vaskar ei fleeejakke eller ei stretch-treningsbukse slepp vi ut tusenvis av mikroplast-partiklar og fiberbitar til sjøen via avlaupsnettet. Ull er eit naturprodukt som vert brote ned i naturen. Sjølv om ull har vore produsert og brukt på vestlandet i tusenar av år er det store mogelegheiter for forskning og utvikling innan nytting av ull – sikkert og til føremål om ingen har tenkt på i dag. Ull som råvare til nye produkt vil kome, men ikkje utan at det vert satsa på FoU og produktutvikling. Med ei slik satsing vil Ull igjen kunne bli eit viktig produkt for vestlandsbonden. Ein type tiltak som kan gjerast på kort sikt er å sjå nærare på ulike ullkvalitetar frå ulike rasar. I lag med val av raser ut frå prisen på ulik kjøtkvalitet kan dette gje utvikling av raser med betre lønsemd. Satsing på ull bør vere med som innsatsområde.</p>	
Skog	<p>Denne utviklinga er venta å halde fram. Trongen for infrastruktur til å frakte ut tømmeret er stor, og også her er det trong for innovative løysingar. Mykje av skogen som no vert hogstmoden vart planta på stader vi framleis har problem med å få den ut med bil på skogsvegar. Klimatilpassing og nye miljøomsyn gjer og at det må satsast på kompetanse. Det er trong for andre vurderingar enn tidlegare ved val av kor det skal plantast og kva som skal plantast. Det er viktig for eit økonomisk og miljømessig berekraftig skogbruk at det vert satsa på nyplanting. Her også vil rådgjevingstenestene vere viktige for å utvikle skogbruket i rett retning.</p>	<p>Inngår i innsatsområda, «Medverke til tiltak som aukar berekraftig avverking og uttak av biomasse frå skog, samt auka bruk av trevirke.», «Bidra til å styrke kompetanse og skape auka interesse for fornying og skjøtsel av skogen.» og «Bidra til å heve kompetanse innan trebyggeri og legge til rette for meir trebasert industri i Hordaland.» i temaplanen.</p>
Bygdenæring og lokalmatproduksjon	<p>Bjørnefjorden landbrukskontor er samde i at det er eit stort unytta potensiale innan desse områda,</p>	<p>Takast til orientering.</p>

	og det bør framleis stimulerast til innsats rådgjeving og investeringar innan turisme, lokalmat, Inn-på-Tunet og andre opplevingar på garden.	
Inn-på-Tunet	<p>Inn-på-Tunet burde vore nemnt under innsatsområder i kapitlet Auka lønsemd noverande produksjonar. Dette kan vere eit viktig tillegg til vanleg drift, og i fleire høve er det ønskje om å ha IPT som den primære inntektskjelda på bruket.</p> <p>Fylkeskommunen bør kunne stimulere til satsing på utvikling og etablering av IPT gardar, særleg sidan Fylkeskommunen òg har tettare band til dei vanlegaste kundane til IPT føretaka enn det fylkesmannen har hatt til no. Det har synt seg utfordrande for mange IPT tilbydarar å få gode avtalar med offentlege brukarar av tilboda. Desse er t.d. Barnehagar, Skular, eldreomsorg, arbeidstreningstilbod, psykiatri og fengselsvesen. Ei tilrettelegging slik at desse tilboda i større grad vart nytta av offentlege kundar ville betre økonomien og lette arbeidet med IPT.</p>	Nytt innsatsområde «Bidra til å styrke Inn på Tunet gardane i Hordaland.» under tema auke i noverande produksjonar i temaplanen.
Kompetanse	<p>Satsing på kompetanse løner seg. Unge og vaksne bønder treng både opplæring og oppdatering, og alt som kan bidra til auka kompetanse er ein fordel for landbruket. Vi meiner at rådgjevingstenestene i landbruket bør nyttast meir enn i dag. Norsk Landbruksrådgjeving er eit medlemskapsbasert tilbod, men finansieringa er stram. Ei tilrettelegging for utvida bruk av deira og liknande tenester vil føre til at nye, oppdaterte agronomiske metodar vert tekne i bruk. Kanskje særleg for dei små bruka er det viktig å nytte dei ressursane garden har fullt ut. Det vil gje betre agronomi, betre lønsemd og mindre miljøpåverknad frå landbruket Dette er godt dekt i Temaplanen.</p>	Sjå diskusjon støttespelarar i dette dokumentet.
Generasjonsskiftet	<p>Det er eitt tema som stadig er ei utfordring når det gjeld generasjonsskifte og rekruttering. Den gamle bonden som overlèt garden til neste generasjon er</p>	Takast til orientering.

	<p>ofte ikkje interessert i å flytte frå livsverket sitt, sjølv etter at ein ny generasjon har teke over. For både avtroppande og påtroppande bonde vert det dermed eit ønske om å bu på garden. Gjeldande lovverk et tilbakehaldande når det gjeld bygging av hus nr 2 på garden, ein kårustad. Problemet har ofte vore at ein berre ser trongen for kårustad i ein avgrensa periode under kvar generasjon på garden. Ved overtakinga vil både ung og gamal gjerne bu på garden, femten år seinare er dei gamle falle frå og dei unge ser «gamlahuset» som ei økonomisk byrde. Då søker dei om å få dele frå og selje . Så går det nye femten år og neste generasjon treng bustad. På sikt fører dette til at garden sine ressursar skallar av med kvar nye generasjon. Detter er ei utfordrande problemstilling som ein bør arbeide med å finne gode løysingar på. Ei anna utfordring gjeld alle dei som ikkje har ein slektsgard å ta over. Det er få landbrukseigedomar ute for sal på den opne marknaden, og mange nedlagde og fråflytta bruk står ubrukte og vert vanskjøtta. Eit av dei mest nytta søkjeorda på Finn er «småbruk». Endringane i Odels-, jord-, og konsesjonslovene har så langt ikkje løyst desse utfordringane. Vi ønskjer drift, jordvern, sjølvberging, nytting av ressursane og busetnad, men det verkar vanskeleg å kombinere alt dette på ein god måte. Arbeidet med å finne løysingar på desse problema må halde fram.</p>	
<p>Framsnakking av landbruket</p>	<p>Dei seinare åra har vi sett ei endring i publikum sin respekt for bonden. TV-seriar som «Farmen», «det gode bondeliv», «oppfinnaren» saman med den auka interessa for kortreiste matprodukt og regionale og lokale spesialitetar gjer at det i dag er lettare å finne forståing for utfordringane landbruket har. Ein må fortsette å bidra til framsnakking av næringa, og arbeide med promotering og bruk av lokale landbruksprodukt.</p>	<p>Inngår i innsatsområde «Betre omdømmet til næringa og få fram gode døme på unge bønder som lukkast.» i temaplanen.</p>

<p>Drivar for endring</p>	<p>Dette kapitlet tek føre seg forhold til Klima, men og andre endringar vi ser føre oss innanfor landbruket. Tekniske løysingar som t.d. robotisering, elektronisk gjeting og liknande. Vert utvikla i stor fart. Lettare landbruksmaskiner er under utvikling og det vert gjort mykje norsk utviklingsarbeid som kan gjere landbruket på vestlandet enklare og forhåpentleg meir lønsamt og lettare å rekruttere til. Klimaendringar er noko vi høyrer om heile tida. Vi forholder oss til dette med å gjere tiltak for å redusere påverknaden vår på klimaet og ved å gjere tiltak for at vi betre skal tole dei endringane som kjem. Effektar av klimaendringar, særleg følgjene av ekstremvær er ikkje vanskeleg å få auge på i Hordaland. Meir nedbør, oftare og hardare ekstremvær. Haustflaumar som tek med seg jord og bygningar og stormar som riv vekk hustak og tre syner at vi i mange tilfelle ikkje er budd på slike endringar. Men skadane vi har sett er mogelege å unngå ved å gjere klimatilpassingar. Drivarane for endring er godt oppsummert i temaplanen, men vi meiner at klimatilpassingar bør inn også under innsatsområder.</p>	<p>Klimaendringar inngår i innsatsområdet «Støtte opp om forskning og utvikling for å få fram ny kunnskap, driftsmetodikk og digitale løysingar tilpassa produksjonar og driftstilhøve i Hordaland.» i temaplanen.</p>
---------------------------	--	--

Samnanger kommune

Fråsegn ved: Samnanger kommunestyre

Tema	Innspel	Merknad/Oppfølging
<p>Generelt</p>	<p>Samnanger kommunestyre sluttar seg til høyringsnotat frå Bjørnefjorden Landbruksontor Samnanger kommune ber i tillegg om at punkta under vert arbeidde inn i planen.</p>	<p>Takast til orientering.</p>
<p>Vedtak sauedrift</p>	<p>I dag er produksjon av kjøtt frå sau og lam for lite berekraftig og må leggest om. 1. Avlsarbeidet må endrast slik at det vert mindre vanleg for ei søye å få meir enn to lam. Dette er viktig både for dyrevelferda og for å unngå overproduksjon. Då vil ein òg redusera bruken av tilleggsfór (mjølkeerstatning og kraftfór) til lamma for å få dei slaktemogne.</p>	<p>Sjå diskusjon sauehald i dette dokumentet.</p>

	<p>2.Klassifiseringa av slakt (EUROP) bør endrast, slik at ikkje kravet til kjøtfylde er så strengt. I dag stimulerer denne klassifiseringa til intensiv bruk av kraftfôr før slakting.</p> <p>3.Produksjonstilskotet frå staten bør leggjast om, slik at det vert mindre attraktivt med mange lam pr. søye.</p>	
Vedtak tilskot til driftsbygningar	Det er viktig for landbruket i Hordaland å ta vare på dei mindre bruka. Det er difor avgjerande at sauehald med færre enn 100 vinterfora dyr òg får tilskot til fornying/nybygg av driftsbygningar.	Sjå diskusjon bruksstruktur i dette dokumentet.
Vedtak skogsvegar	Mykje av skogen i Hordaland står unnytta. Det trengst tilskot til enkle skogsvegar for å henta ut meir av skogen.	Takast til orientering.

Fusa kommune

Fråsegn ved: Utval for plan og miljø

Tema	Innspel	Merknad/Oppfølging
Vedtak generelt	Utval for plan og miljø i Fusa kommune sluttar seg til høyringsnotat frå Bjørnefjorden Landbruksontor. Fusa kommune ber i tillegg om at punkta under vert arbeidde inn i planen.	Takast til orientering.
Vedtak bioøkonomi	Landbruk har ein viktig funksjon som mottakar av sluttprodukt frå renseanlegg.	Takast til orientering.
Vedtak plast	Bondens ansvar for bruk og handtering av plast. Legge til rette for òg hindre bruk av plast.	Takast til orientering.
Vedtak skogsbilvegar	Bygging av skogsbilvegar og oppfølging av desse.	Inngår i innsatsområdet «Medverke til tiltak som aukar berekraftig avverking og uttak av biomasse frå skog, samt auka bruk av trevirke.» i temaplanen.
Vedtak omdømmebygging	God og tydelig informasjon om viktigheten av og utfordringene i landbruksnæringa.	Inngår i innsatsområdet «Betre omdømet til næringa og få fram gode døme på unge bønder som lukkast.» og «Jobbe aktivt for å synleggjere landbruket som karrierevei for ungdom og bidra til å auke rekrutteringa til utdanningsprogramma innafor produksjonsretta naturbruk.» i temaplanen.
Vedtak jordvern	Utvalet for plan og miljø viser til kommunens kommuneplan der 0	Sjå diskusjons jordvern i dette dokumentet.

	visjon vedrørende nedbygging av jordbruksland.	
Vedtak rekruttering	Stimulere til omstilling og nyrekruttering	Inngår i «Jobbe aktivt for å synleggjere landbruket som karrierevei for ungdom og bidra til å auke rekrutteringa til utdanningsprogramma innafør produksjonsretta naturbruk.» i temaplanen.

Askøy kommune

Fråsegn ved: Utval for teknikk og miljø

Tema	Innspel	Merknad/Oppfølging
Generelt vedtak	Askøy kommune er positiv til sammenslåing av de to regionale styringsdokumentene til en samlet temaplan. Askøy kommune har ingen innvendinger til planen og tar høringsdokumentet til orientering.	Takast til orientering.
Generelt	Forslaget til temaplan for landbruk i Hordaland 2018-2022 er godt tilpasset de lokale utfordringene og tar opp viktige problemstillinger som også er aktuelle i Askøy kommune.	Takast til orientering.
Jordvern	Temaplanen sier at for å nå hovedmålene er det viktig å ta vare på jordressursene. Askøy kommune har i sin samfunnsdel, gjennom arealstrategien, pekt på at landbruksarealene i Askøy er under press og attraktive som utbyggingsområder. Det fokuseres på at primærnæringen er viktig for verdiskaping og matproduksjon, og at opprettholdelsen av dyrkbar jord må være et ledd i beredskapen i forhold til klimautviklingen. I tillegg er det viktig å unngå gjengroing og nedbygging for å opprettholde kulturlandskapet.	Sjå diskusjon jordvern i dette dokumentet.
Arealressursar	Askøy kommune tilstreber å opprettholde sammenhengende jordbruksareal for å sikre gode driftsforhold for landbruksnæringen. Dette er temaet i den pågående rulleringen av kommuneplanens arealdel, og gjennomgangen av kjerneområdene for landbruk.	Sjå diskusjon jordvern i dette dokumentet .
Jordvern	Nedbygd jordbruksjord blir oppsummert årlig i Askøy	Takast til orientering.

	<p>kommunes bærekraftregnskap og i KOSTRA-rapporteringen til Statistisk sentralbyrå. De årene som stikker seg ut på Askøy er 2007, 2009 og 2017. I 2007 ble 211 dekar jordbruksjord omdisponert til golfbane på Herdla. I 2009 ble det nedbygd 58 jordbruksareal i forbindelse med utbyggingen av industriområdet på Horsøy. I 2017 ble det nedbygd 58 dekar hovedsakelig til veiformål. Fjell og Askøy er kommunene som har bygd ned mest i forhold til total prosent jordbruksareal i kommunen. Planen viser til AUD-rapport 12/17 <i>Nedbygging av jordbruksareal – Geografisk analyse av utsette jordbruksareal i Hordaland</i>. Hordaland fylkeskommune har mål om at maksimalt 240 dekar jordbruksarealer per år blir nedbygd. Tabellen viser at i 2017 stod Askøy for hele 24 % av det årlige målet til fylket.</p>	
--	--	--

Kvam herad

Fråsegn ved: Kvam heradstyre

Tema	Innspel	Merknad/Oppfølging
Nedbygging av jordbruksareal	Nasjonal kvote for nedbygging av dyrka jord er 4.000 da. Hordaland sin kvote for nedbygging av dyrka jord er sett til 140 da. Dette er 6 % av landskvoten. Når nedbygging av jordbruksareal er nødvendig, skal det alltid leggjast til rette for erstatningsareal. I kommunane sitt viktigaste planverktøy, kommuneplan – bindande arealplan, skal eigna erstatningsareal og areal for nydyrking leggjast ut.	Innspelet kan inngå i innsatsområde: «Vurdera kva tiltak som må gjennomførast for å redusera nedbygging av jordbruksareal i Hordaland og bidra til å realisere nasjonale jordvern mål» i temaplanen.
Økonomien i landbruket.	Landbruket er ein sektor som er sterkt politisk styrt sentralt. Av den grunn er det naturleg å kommentera importvernet/tilskotsbruken sin verdi i temaplan som føresetnad for framtidig landbruk i Hordaland.	Det er lagt inn eit avsnitt om den norske modellen i temaplanen.
Bruksstruktur	Ved utvikling av større småskalaverksemder må dei regionale styresmaktene spela på lag sjølv om det ikkje alltid passar	Sjå diskusjon om bruksstruktur.

	med vegplanar og 100-metersbelte. Halda oppe bruksstrukturen. Sikra livsvilkår for små og mellomstore bruk.	
Auka lønsemd i nåverande produksjonar.	Planen må oppdaterast på marknadssituasjonen. Med unntak av frukt, sider og grønt stangar ein pr. april 2018 i taket på mjølk og kjøt. Det må satsast sterkare på utviklinga av mat og reiseliv der Hardanger har gode føresetnader.	Eit avsnitt om den norske landbruksmodellen er inkludert. Innsatsområdet «Følgje opp Regional matstrategi og tiltak forankra i UNESCO Creative City of Gastronomy med særleg fokus på auka lokal matproduksjon i relasjon til kultursektor, marin sektor og opplevingsbasert reiseliv.» i temaplanen dekkjer dette innspelet.
Skog	Når no Fylkesmannen i Hordaland trekkjer seg ut som aktør på skogsvegbygging, er det svært ynskjeleg at Hordaland Fylkeskommune overtek denne rolla.	Det er lagt inn ein kommentar om oppgåvefordeling i temaplanen.
Støttespelarar	Den landbruksfaglege kompetansen i kommunane må haldast oppe.	Sjå diskusjon om støttespelarar i dette dokumentet.
Kulturlandskap	Vektlegga landbruket som forvaltar av kulturlandskapet.	Takast til orientering.

ORGANISASJONAR

Hordaland bondelag		
Fråsegn ved Kjetil Mehl Fylkesleiar		
Tema	Innspel	Merknad/Oppfølging
Generelt	Hordaland Bondelag meiner at temaplanen er god. Den gjev mellom anna statusoversikt på viktige område som krev særleg merksemd.	Takast til orientering.
Virketid	For Hordaland Bondelag er det viktig at planen vert raskt vedtatt. Det opnar for vidare samarbeid om viktige utfordringar for næringa. Temaplanen har virketid 2018 - 2022, men Hordaland Bondelag ser gjerne at ein relativt raskt tek til med prosessen for ein ny Landbruksplan for «storfylket Vestland».	Det er eit nytt avsnitt om bakgrunn for temaplanen først i temaplanen.
Innhald i temaplanen	Hordaland Bondelag er takksame for at næringa vart tatt tett med i planarbeidsprosessen. Vi meiner	Takast til orientering.

	dette har styrka planen, samstundes som det gjer at vi kjenner bakgrunnen for at sluttproduktet er blitt slik det er. Hordaland Bondelag ser dermed mindre grunn til å komme med konkrete innspel på innhaldet.	
Politisk handsaming	Ut frå den politiske handsaminga med spørsmål og kommentarar til planen, vil vi halde fram at når det gjeld fagleg innhald som spørsmål kring agronomi, plante- og dyrehelse/dyrevelferd så må ein halde seg til faginstansar som forskingsinstitusjonar og Mattilsynet. Miljøaktivistar og dyreverngrupper må gjerne bli høyrd, men ikkje som fagleg alibi.	Takast til orientering.

Dyrevernalliansen

Fråsegn ved Live Kleveland

Tema	Innspel	Merknad/Oppfølging
Pelsoppdrett	Det er tre pelsdyrfarmar igjen i Hordaland fylkes per 1 oktober 2017. Dyrevernalliansen føresleg at planen nemnar at desse farmane vill inngå i regjeringa si plan for avvikling. Det er tenkeleg at desse pelsdyroppdrettarane må rekrutterast inn i ei anna landbruksnæring. Dyrevernalliansen ynskjer at punktet «Avvikle gjennståande pelsfarmar i fylket» vert lagt til innsatsområda på s.26.	Takast til orientering.
Klimanøytralt landbruk – auka planteproduksjon av proteinrike vekstar	Auke i produksjon av plante produksjon av proteinrike vekstar er eit tiltak for å bidra til klimanøytralitet. Dette gjeld både førproduksjon (reduert soyaimport) og matproduksjon (konsum av plantekost er meir miljøvennleg enn kjøttkonsum). Eit meir klimavenleg landbruk er òg eit landbruk med betre dyrevelferd. Satsing på volumproduksjon av kjøtt krevjer intensiv avl og lite areal for at det skal vere kostnadseffektivt. Desse vilkåra fører til åtferdsforstyringar og produksjonssjukdomar. Det er mogleg å auke planteproduksjon på proteinrike vekstar i Norge. Dyrevernalliansen foreslår å legge til punktet «Støtte opp om	Inngår i innsatsområde «Bidra til å redusera klimagassutslepp frå landbruket i Hordaland ved å støtte opp om landbruket sitt mål om å bli fossilfri innan 2030 og legge til rette for klimavenleg og miljøvenleg gjødselhandtering.» i temaplanen.

	omlegging til produksjon av proteinrike vekstar» under innsatsområder på s. 30.	
Dyrevelferd	Dyrevernalliansen meiner at store deler av norsk husdyrproduksjon drivast på nivå med minimumskrava i offentleg regelverk. Dei løftar fram Holmagarden Økodrift som eit godt eksempel på ein gard som gjer det motsette. Homlagarden gjer god dyrevelferd gjennom tilpassa drift. Dyrevernalliansen foreslår å legge til punktet «Støtte opp under primærproduksjon med betre dyrevelferd enn minimumskrava i offentleg regleverk» på s.12	Takast til orientering.

Os Bondelag

Fråsegn ved Os Bondelag

Tema	Innspel	Merknad/Oppfølging
Generelt	Det er mykje god analyse og stoff om landbruket i Hordaland Realiteten er at landbruket er på vikande front på mange område.	Takast til orientering.
Jordvern	Når det gjeld jordvern er det mange fine ord og gode haldningar , men dersom jordvernet vert så sterkt at det stoppar planar, er det ingen hjelp i dei. Her må så sterke restriksjonar til, at utbygg ikkje ser lønsemd i å bygga ned landbruksjord. Skal jordflytting vera eit alternati, må det vera klare planar for kor og korleis dette kan gjerast. Planane må omfatta kvalitetssikring og finansiering av tiltaket. Areal som vert definert som sentrumsområde har i praksis ikkje noko vern. Dette er ofte den beste jorda . Dette må det ei forandring til. Ein kan driva landbruk og på dei grønne flekane nær byane og i tettstader.	Sjå diskusjon om jordvern i dette dokumentet.
Utdanning	Utdanning er viktig. Ein kan få til eit fagbrev i landbruk .Det fører med seg at ein treng læreverksemd. Noko som vil kunna utvikla næringa og verta oppmerksam på kor mykje kunnskap ein eigentleg har. Vi lever i eit kunnskapsamfunn.	Inngår i innsatsområdet «Jobbe aktivt for å synleggjere landbruket som karrierevei for ungdom og bidra til å auke rekrutteringa til utdanningsprogramma innafor produksjonsretta naturbruk.» og «Stimulere til at fleire vel

	Det er viktig at landbruket har formell kompetanse. Dette vi bidra til at næringa over tid blir betre lønna.	landsbruksrelatert høgare utdanning.» i temaplanen.
Drivarar for endring	Kva som vil driva landbruket framover er uklart , men spanande. Vi trur at det er naudsynt å læra av dei bruka som får det til, slik Lindås kommune i lag med bondelaget no gjer.	Takast til orientering.
Klimaendringar	Ein må og skaffa seg kunnskap om korleis mykje nedbør verkar på jorda og om noko kan gjerast for å bøta på dette.	Inngår i innsatsområde «Støtte opp om forskning og utvikling for å få fram ny kunnskap, driftsmetodikk og digitale løysingar tilpassa produksjonar og driftstilhøve i Hordaland.» i temaplanen.
Bioøkonomi	Kan ein nytta utmarksressursane betre. Det går jo føreseg ein produksjon av biomasse i utmarka, anten vi nyttegjer oss den eller ikkje.	Takast til orientering.

Strandebarm-Tørvikbygd Bondelag

Fråsegn ved Styret i Strandebarm – Tørvikbygd Bondelag

Tema	Innspel	Merknad/Oppfølging
Areal og ressursgrunnlag	Mål om at nedbyggingsfarten av matjorda skal reduserast til 240 daa årleg er for defensivt. Det bør inn ein strategi for nydyrking og kultivering av utmark. Verdien av utmark må ikkje overdrivast. Beitetida i fjella avgrensar seg til nokre få månader i sommarhalvåret. Ein må som regel nytta innmarksbeite / kulturbeite i tillegg. Produksjonen i utmark (föreiningar/daa) er låg. Ein del utmark kan ikkje nyttast til beiting pga giftige planter som f.eks rome.	Sjå diskusjon om jordvern og beite i dette dokumentet. Beite har fått utvida plass i temaplan under mjølk/grovfôr og sauenæring.
Areal og ressursgrunnlag	I vårt lokallag har vi eksempel på at produksjonen av beitegras/beiteplanter har blitt kraftig forbetra etter rydding av kratt, kalking og spreiring av husdyrgjødsel. Giftige planter har forsvunne og beitegras har etablert seg. Ein del dyrka innmark og beite vert forringa pga jorda ikkje vert halden skikkeleg i hevd. Ein aktiv ugraskamp er viktig for å oppretthalda produksjonsvolum og kvalitet.	Takast til orientering.

	<p>Høymolefrø kan overleva 70-80år i jorda, så det å sluntra unna i ugraskampen forringar jorda for framtidige generasjonar. Det å halda jorda i hevd er ein del av driveplikta. Har fylket nokon strategi for å passa på at driveplikta vert halden og at jorda ikkje vert forringa av f.eks ugrasfrø og erosjon?</p>	
Areal og ressursgrunnlag	<p>Strandebarm – Tørvikbygd Bondelag meinare at dei viktigaste tiltaka for å ivareta/auka produksjonskapasiteten på areala er:</p> <ul style="list-style-type: none"> - hindra nedbygging - nydyrking / beiterydding - hindra erosjon (unngå open åker, unngå opptrekking, ha god drenering) - hindra jordpakking - aktiv kamp mot ugras og plantesyjukdommar - redusera beitepress frå ville dyr og fuglar - bruk av plantemateriale som er tilpassa klimaet - kalking - gjødsling som samsvarer med plantene sitt næringsbehov 	Takast til orientering.
Skog	<p>Her saknar me ein eigen omtale av Vossagrana. Det er den einaste sorten grantre som fins naturleg her i Hordaland. Produksjon av juletre og pyntegrønt (f.eks kristtorn i Sunnhordland) burde også vore omtalt. Når det gjeld nyplanting, så er det viktig å sikra tilgang på friskt plantemateriale som er tilpassa bonitet og høgdeklasse. Den stadig aukande hjortebestanden gjer det vanskeleg å unngå skade på ungskog, og ei aktiv viltforvaltning er derfor også god skogforvaltning.</p>	Det er lagt inn ein setning om hjort som problem for ungskog i temaplanen.
Rekruttering	<p>Etter som driftseiningane vert stadig større og meir høgteknologiske, vert det stadig dyrare å kjøpa seg inn i næringa. Det er behov for å leggja seg opp noko kapital før ein kan satsa på landbruket. Det kan vera ei av årsakene til at snittalderen på nye bønder er høg. Derfor er det viktig å ha tilbod om landbruksutdanning for vaksne. I tillegg er det viktig å behalda</p>	Takast til orientering.

	<p>priskontrollen ved sal av landbrukseigedommar. Slik unngår ein at kjøpesummen vert for høg. På den måten sikrar ein at den nye eigaren kan finansiera kjøpet via driftsinntektene på bruket. Det gjer det mogeleg for ungdom å konkurrera med pengesterke godt vaksne om kjøp av gardsbruk på den frie marknaden.</p>	
Importvern	<p>Det skulle vore med eit tema om internasjonale handelsavtalar og importvern. Tradisjonell volumproduksjon av frukt, kjøt, egg og mjølk er som regel berebjelkar for det meste av dei spennande nye nisjeprodukta som dukkar opp. Norsk volumproduksjon er for tida fullstendig avhengig av eit fungerande importvern. Dessverre ser det ut til at pris trumfar verdiar som kvalitet, dyrevelferd og lokalprodusert hjå fleirtalet av forbrukarane. Pga naturgjevne forhold og lønns- og kostnadsnivå i Noreg, så er det ikkje mogeleg å konkurrera internasjonalt på pris. Derfor er det viktig å vera klar over at auka import kan slå beina under store delar av landbruket i Hordaland.</p>	<p>Eit avsnitt om den norske landbruksmodellen er inkludert i temaplanen.</p>
Rovdyr	<p>Hordaland er me for tida relativt lite plaga med rovdyr, men har fylket ein strategi for å ta vare på den gunstige situasjonen me er i?</p>	<p>Sjå diskusjon om beite i dette dokumentet.</p>
Produksjonstap	<p>Årleg produksjonstap pga beiting frå hjort og grågås er aukande. Kva er fylket sin strategi i forhold til dette?</p>	<p>Takast til orientering.</p>
Grønsaksproduksjon	<p>Planen slår på side 16 fast at «Grønnsaker er ein klimavennleg produksjon og det bør leggjast til rette for auka produksjon av grønnsaker i Hordaland». Me er skeptiske til denne påstanden. Pga at klimaet på Vestlandet ser ut til å bli stadig våtare, så er det stor fare for næringstap og erosjon ved tradisjonell grønnsaksproduksjon på friland. Ein eventuell auke i grønnsaksproduksjon må skje på ein måte som ikkje fører til auka erosjon og næringstap til omgjevnadane.</p>	<p>Takast til orientering.</p>

Språk	Dokumentet må korrigerast for ei rekkje språklege feil. Det er mange ord-delingsfeil og nokre halvferdige setningar som ikkje betyr noko. Det er skreve litt på bokmål og litt på nynorsk. Det er også brukt mykje engelske uttrykk og dårlege norske omsetjingar. Ein bør forventast av ein fylkeskommune at norsk-kunnskapane er på eit høgare nivå enn dette. I dette dokumentet er det litt for mykje «språk-jåleri», og ein blandar saman begrep som ikkje høyrer saman. Det er t.d. lenge sidan «digitale løysingar» kunne kallast ein «innovasjon».	Takast til orientering.
Forord	Her er det tomt. Det er for oss uklart kven dokumentet er skreve for og korleis det er tenkt brukt. For oss bønder så er dokumentet fullt av sjølvsagde opplysningar, og for vår del kunne dokumentet vore kraftig redusert til «Mål og tiltak». Men dersom dette er eit dokument som skal brukast som «innføring i landbruk» så er det kanskje greit. Er det tenkt at dette dokumentet skal brukast aktivt, eller er det berre for info?	Forord kjem når temaplanen er vedteken av fylkestinget. Sjå bakgrunn for temaplanen i temaplanen. Sjå òg om gjennomføring sist i temaplanen.

Bømlo Bondelag

Fråsegn ved Runar Aga

Tema	Innspel	Merknad/Oppfølging
Generelt	Bømlo Bondelag ser positivt på at det vert utarbeida ein regional Landbruksplan og støtta hovudmåla i planen.	Takast til orientering.
Oppfølging av Temaplanen	Bømlo Bondelag forventar at dette skal vere ei plan som må etterfølgjast , og ikkje kun vere rettleiande.	Sjå avsnitt om gjennomføring og finansiering av temaplanen sist i temaplanen.
Klimaendringar/grøfting	Klimaendringar fører til stort press på grøftesystem og difor er det svært viktig å auka tilskotssatsane til grøfting.	Takast til orientering.
Arealressurs	Mjølke og sauebruka og i Hordaland kan ikkje veksa i produksjon utover det som er forsvarleg utfrå arealressursane og ei berekraftig utvikling. Det er viktig å sikra at også vestlandsbruka får levedyktige kår og ei god økonomisk	Sjå diskusjon om jordvern i dette dokumentet..

	utvikling. Det er viktig å få brakklagde areal i drift att, og ikkje tillate at desse vert omdisponerte til andre føremål fordi dette vil gjera det vanskeleg å auke matproduksjonen.	
Rådgjeving	Rådgjevingstenesta i Landbruket vert endå viktigare i framtidslanbruket med auka klimautfordringar, og denne tenesta må sikrast også igjennom offentlege tilskotsordningar. Det er viktig å sikra at dei kommunale landbruksavdelingane har ressursar til å vere pådrivarar for ei god landbruksutvikling.	Sjå diskusjon om støttespelarar i dette dokumentet.

Voss naturvernlag

Fråsegn ved Voss naturvernlag Inge Draugsvoll

Tema	Innspel	Merknad/Oppfølging
Generelt	Voss naturvernlag meiner at temaplanen peikar på mange viktige problemstillingar, men at den er generell og lite forpliktande.	Takast til orientering.
Naturvern	Voss naturvernlag meiner at lanbruket og har eit ansvar for at framtidige generasjonar kan vere ute i skog og mark som ikkje er prega eller øydelagt av menneskeleg aktivitet. Det er viktig å ta vare på naturperler, utferdsområde og landskapstypar. Bygging av skogbilveggar, nyplanting av granskog, flatehogst og skogsmaskinar er med på å forringa naturen for dei som kjem etter oss.	Takast til orientering.
Effektivitet og lønsemd	Voss naturvernforbund meiner meir industrielt og maskinelt jordbruk fylgjer av målet om effektivitet og lønsemd i Temaplanen. Voss naturvernforbund etterlyser økologisk eller biodynamisk drift. Voss naturvernforbund etterlyser tankar om bruk av sprøytemidlar, meir bruk av antibiotika i stordrift og overskot av gjødsel. Voss naturvernlag meiner Temaplanen ikkje stimulerer til småskala- og deltidsbønder. Noko som igjen vil føre til gjengroing og endringar i kulturlandskapet og tap av gamle slåtteeenger med stort	Sjå diskusjon om bruksstruktur i dett dokumentet.

	artsmangfold. Intensiv drift får følgjer for kor det blir buande folk i framtida og dei levande landskapa som turistar og andre i dag set pris på vil forsvinna.	
Lokal fôrproduksjon	Ein plan for berekraftig landbruk bør stimulera til mest mogleg lokal fôrproduksjon og beite.	Temaplanen legg vekt på grovfôrproduksjon og beite. Det er lagt inn eit ekstra avsnitt om beite.
Industri 4.0	Å ha «Industri 4.0» som eit eige avsnitt, med oppramsing av diverse kommersielle aktørar og nettadresser i denne fireårs temaplanen, ser Voss naturvernlag på som skivebom. Sett på bakgrunn av kor lite konkret mange andre tema er handsama i denne planen, så verkar avsnittet underleg. Til døme er teknologi som går ut på å halda dyr på plass ved hjelp av frykt for usynlege grenser, kontroversielt og lite utgreidd med tanke på dyrevelferd.	Døme på teknologi det vert referert til har fått klarsignal for bruk av Mattilsynet etter at effekten på dyrevelferd er dokumentert ved NMBU.

Bømlo jordvernforening

Fråsegn ved: Styret i Jordvernforeninga i Bømlo

Tema	Innspel	Merknad/Oppfølging
Generelt	Jordvernforeninga i Bømlo ser positivt på Temaplan for landbruk i Hordaland og er einige i innhaldet.	Takast til orientering.
Jordvern	Kommunane må påleggjast å gje dei folkevalde opplæring i korleis Nasjonal Jordvernstrategi skal etterfølgjast i arealpolitikken. Denne opplæringa må vere eit ansvar for Hordaland Fylkeskommune eller Fylkesmannen i Hordaland .	Innsatsområdet «Oppmuntre politikarar på kommunalt- og regionalt nivå til å gjennomføre jordvern kurs i regi av Fylkesmannen.» dekkjer dette innspelet i temaplanen.
Jordvern	Nullvisjon på nedbygging av dyrka/dyrkbar mark og beiter.	Sjå diskusjon om jordvern i dette dokumentet .
Jordvern	Der det ikkje er mogleg å unngå nedbygging av matjord, må det vera den råka bonden som får eigarskapen til matjorda, og jorda må erstattast med nytt tilsvarande areal på den garden som vert råka. Matjorda må flyttast av kyndige folk, slik at den ikkje vert øydelagd, eller hamnar i det nedste laget når ein skal etablere ny dyrkamark.	Innsatsområdet «Sikre gode planar for massehandtering basert på god agronomi i alle kommunar» dekkjer dette innspelet i temaplanen.
Klima/grøfting	Klimatet på Vestlandet vert stadig våtare, og bøndene taper mykje	Takast til orientering.

	på øydelagde avlinger. Det er derfor sentralt at tilskot til grøfting vert auka monaleg for å kunne bøte på dette problemet.	
Oppfølging av Temaplan for landbruk	Jordvernforeininga er usikre på kor stor vekt ein slik plan har når det kjem til stykket. Når det er konflikt mellom jordvern og andre interesser vinn ofte store samfunns/kapitalinteresser from og matjorda vert bygd ned. Jordvernforeininga etterlyser kven som har ansvar for at målet om maksimal nedbygging av jordbruksareal på 240 dekar årleg vert nådd.	Innsatsområdet «Vurdera kva tiltak som må gjennomførast for å redusere nedbygging av jordbruksareal i Hordaland og bidra til å realisere nasjonale jordvern mål» dekkjer dette innspelet i temaplanen.

Fikse Næringsutvikling SA

Fråsegn ved Asbjørn Moe

Tema	Innspel	Merknad/Oppfølging
Jordvern	Det er viktig med vern av dyrka og dyrkbar jord og Fikse Næringsutvikling SA støttar innstramming på nedbygging av dette. Me saknar likevel ein differensiert politikk med ei vektlegging av kva areal som faktisk er/kan nyttast til matproduksjon utover kva areal som er LNF-område. Krav til nydyrking/erstatningsareal er eit virkemiddel ein bør sjå på der det faktisk skjer nedbygging. Nydyrka jord ikkje har same kvalitet/produktivitet, men dette kan kompensast med eit høgare høvestal enn 1:1.	Innsatsområdet «Vurdera kva tiltak som må gjennomførast for å redusere nedbygging av jordbruksareal i Hordaland og bidra til å realisere nasjonale jordvern mål» dekkjer dette innspelet i temaplanen.
Leiejord	Fikse Næringsutvikling SA oppfattar at planen omfattar bruk av leiejord først og fremst som eit problem, som bl.a. fører til kortsiktig planlegging og lågare investeringar. Dei er samde i at kortsiktige leigeavtalar kan redusera investeringsviljen, men leige av areal i seg sjølv vil i mange tilfelle vil binda opp mindre kapital og vera ei betre økonomisk løysing for bonden enn kjøp av areal.	Takast til orientering.
Bioøkonomi	Bioøkonomi skal vera eit satsingsområde i Hordaland, der landbruket vil vera ein sentral aktør særleg innan produksjon av biogass. Biogass er eit tema som	Biogass vert diskutert i eit eige avsnitt i temaplanen. Innsatsområdet «Legge til rette for samarbeid mellom landbruket i Hordaland og klynger og FoU miljø for stimulere til

	bør løftast i betydeleg grad i temaplan landbruk.	næringsutvikling innan bioøkonomi.» i temaplanen omfattar òg biogass.
Rammevilkår	Fikse Næringsutvikling SA slår eit slag for enno større grad av differensiering av rammevilkår i landbruket, særleg ut frå dei ulike naturgitte føresetnadane. I enkelte område bør ein halda fram effektivisering og henta ut meir stordriftsfordelar, medan andre område i enno større grad bør få kompensert vanskelegare driftsvilkår, blant anna for å halda i hevd naturlandskapet.	Den norske modellen er tatt inn i starten av temaplanen..
Reiselivet	Reiselivet er avhengig av levande lokalsamfunn og jorda i drift for å vera attraktive besøksmål. Ein må halda fram samarbeidet mellom desse næringane, men både landbruket og reiselivet treng folk i fulltidsstillingar for å utvikla produkt og kompetanse.	Takast til orientering.
Lokal mat	Lokalmat blir stadig viktigare for landbruket, og ein bør jobba for å betra salgsarenaer for dette, både egne og i ei kjededominert daglegvarebransje.	Takast til orientering.

ANDRE INTERESSERTE

Gunhild F Grindheim, Finnås

Fråsegn ved Gunhild F Grindheim

Tema	Innspel	Merknad/Oppfølging
Folkehelse	For å oppnå god helse må forbruk av kjøt, mjølk og mjølkeprodukt ned.	Takast til orientering.
Grønsaksproduksjon	Auke produksjon og konsum av grønnsaker er bra for folkehelsa.	Takast til orientering.
Økologisk drift	Økologisk jordbruk må løna seg. Jordbruk bør drivast utan tunge maskinar, kunstig gjødsling og sprøytemidlar som inneheld gift.	Takast til orientering.
Gjeldsgrad	Det vert satsa på store fjøs som er drivne nesten automatisk. Det blir færre folk til å ta seg av dyra. Bøndene må låne store summer for å finansiera dette. Kan hende at bilete frå fjøs der dyra er vanskjøtta heng saman med at bonden er åleine om stellet og ikkje orkar meir?	Takast til orientering.

Dyrevelferd	Svin og kylling lev stort sett av fôr dyrka i andre land. Det er overproduksjon av svinn og kyllingane står tett i store hallar. Er dette den beste måten å produsere mat på?	Takast til orientering.
-------------	---	-------------------------

Gerd Lithun

Fråsegn ved Gerd Lithun – Cand.agric og tidligare redaktør i nynorsk fagpresse

Tema	Innspel	Merknad/Oppfølging
Generelt	Godt formål med temaplanen: å styrke lønsemda i landbruket, auke produksjon på lokale ressursar og betre rekrutteringa til landbruket. Positivt!	Takast til orientering.
Virkeperiode for temaplanen	Kvifor skal planen gjelde for Hordaland fram til 2022, når det nye storfylket Vestlandet vert etablert 1.januar 2020? Kva med å lage ein felles plan?	Det er eit nytt avsnitt om bakgrunn for temaplanen først i dokumentet..
Generelt	Høringsutkastet er prega av særs dårleg nynorsk/orddelingsfeil, og dette gjer det vanskeleg og forstå dokumentet. Kva med å lese korrektur før ein legg ut dokumentet på høyring?	Takast til orientering.
Generelt	Temaplanen manglar ei liste over definisjonar av uttrykk, td. kva ein meiner med ord som til dømes grønt skifte, berekraftig, bioøkonomi. Fulldyrka jord er definert feil i planen.	Uttrykk vert forklart i teksten etterkvart. Definisjon på fulldyrka jord er utbetra.
Generelt	Saknar liste over referansar/kjelder til slutt i dokumentet.	Referansar er oppgitt i fotnotar.
Generelt	Hugs å kreditere fotograf for bilete som er brukt i dokumentet (sjå lovdata).	Det er innhenta tillating for alle bileta som er brukt i temaplanen. Om nokre av bileta manglar namn er det ein formateringsfeil som blir retta opp når dokumentet blir gjort klart for publisering.

HORDALAND
FYLKESKOMMUNE

Agnes Mowinckels gate 5
Postboks 7900
5020 Bergen
Telefon: 55 23 90 00
E-post: hfk@hfk.no
www.hordaland.no

Hordaland fylkeskommune har ansvar for å utvikle hordalandssamfunnet. Vi gir vidaregåande opplæring, tannhelsetenester og kollektivtransport til innbyggjarane i fylket. Vi har ansvar for vegsamband og legg til rette for verdiskaping, næringsutvikling, fritidsopplevingar og kultur. Som del av eit nasjonalt og globalt samfunn har vi ansvar for å ta vare på fortida, notida og framtida i Hordaland. Fylkeetinget er øvste politiske organ i fylkeskommunen.

